

Г. Т. Чехович,
к. е. н., доцент кафедри "Менеджмент організацій"
ПВНЗ "Херсонський економічно-правовий інститут"

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

G. Chekhovych,
k. e. n., dotsent kafedry "Menedzhment orhanizatsij" PVNZ "Khersons'kyj ekonomichno-pravovyj instytut"

PRINCIPLES OF FORMATION OF THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF THE REGION

Статтю присвячено дослідженню принципів формування системи економічної безпеки регіону та країни у цілому, розробці необхідних законів організації для забезпечення економічної та національної безпеки.

Article is devoted to the principles of forming the system of economic security of the country and the region in General. The development of laws of the organization to ensure economic and national security.

Ключові слова: система економічної безпеки, економічна безпека, економічна рівновага, закони організації, національна безпека.

Key words: system of economic security, economic security, economic equilibrium, the laws of the organization, national securit.

ВСТУП

Конструктивна праця щодо забезпечення економічної безпеки як макроекономічної категорії перш за все повинна базуватися на власній стратегії, яка постійно переглядається і удосконалюється залежно від вирішених питань, що підлягають уточненню і деталізації. Вважається, що першочерговим заходом щодо гарантії безпеки є виживання економіки країни (якщо виникнення загроз є історичною передумовою), потім — в стабілізації економічних відносин і в налагодженні здорового функціонування державного управління, і лише в перспективі — в забезпеченні сталого розвитку економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Результати аналізу наукової літератури з дослідження принципів формування системи забезпечення економічної безпеки держави висвітлені у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Л. Абалкін, В. Білоус, О. Бандурка, О. Барановський, І. Білько, В. Геєць, С. Глазєв, Б. Грієр, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, Т. Ковальчук, В. Манілов, Г. Маховскі, С. Мердок, В. Мунтіян, Н. Нижник, Є. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пирожков, К. Петрова, В. Сенчагов, Г. Ситник, А. Сухоруков, Я. Тімберген, І. Червяков, В. Шлемко, Д. Фішер, В. Ярочкін та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою статті є дослідження принципів формування системи економічної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Суверенність як така, як і своєрідність кожної конкретної країни, не може бути передана у володіння і є унікальною. У економіці суверенітет виявляється в контролі держави над внутрішнім ринком і в урядовому контролі над стратегічно важливою продукцією і підприємствами.

Рівень урегульованості системи економічної безпеки та підходи до формування стратегії з її забезпечення залежать від дотримання наступних принципів організації захисту з боку державного управління:

1. Принцип системності передбачає упорядковану певним чином цілісну структуру цієї сфери. Упорядкованість системи захисту забезпечується системоутворюючими зв'язками. Від їх побудови залежить вся організація захисту безпеки. Державним органам управління треба чітко розмежувати доцільність та співвідношення побудови горизонтальних (однорядкові елементи системи) і вертикальних (ієрархічні рівні системи) зв'язків.

2. Принцип достатності передбачає, що задіяна достатня кількість елементів та заходів для захисту су-

Таблиця 1. Закони організації для забезпечення економічної та національної безпеки*

Назва закону	Визначення закону
Закони організації, що проявляються в статичі (структурах)	
Закон композиції	Закон відображає необхідність узгодження цілей державного регулювання, які повинні бути направлені на підтримку основної цілі забезпечення економічної безпеки
Закон пропорційності	Закон відображає необхідність співвідношення між складовими національної безпеки, а також їхню пропорційність, відповідність або залежність
Закон найменших (ланок у ланцюзі)	Структурна стійкість державної політики визначається її найменшою частковою стійкістю (наприклад, міцність всього ланцюга визначається найменш міцною ланкою або найвразливішою сферою економічного регулювання)
Закони організації, що проявляються в динаміці (процесах)	
Закон синергії	Сума результатів забезпечення економічної безпеки не дорівнює арифметичній сумі макроекономічних заходів щодо покращення стану кожної із її складових.
Закон інформованості (упорядкованості)	Закон стверджує, що в організаційному цілому не може бути більшого порядку, ніж в упорядкованій інформації. Таким чином, якісне забезпечення економічної безпеки повинно мати чітке інформаційне підґрунтя
Закон єдності аналізу та синтезу	Процеси аналізу стану економічної безпеки доповнюються синтезом (тобто протилежними процесами з'єднання, інтеграції і т.п.); для ефективної роботи механізму державного регулювання економічної безпеки спочатку проводиться аналіз, а потім синтез
Закон самозбереження	Будь-яка добре функціонуюча державна система прагне зберегти свою незалежність і стабільність, а, отже, більш економічно витратити свій ресурс

* розроблено автором на основі джерела [5].

б'єктів економічної діяльності. При цьому враховується небажаність надвитрат. Оскільки Конституція України [4] наголошує на тому, що захист суспільства, суб'єктів господарювання і національних інтересів є державним пріоритетом, то останні здебільшого покладаються на захист держави, спонукаючи її таким чином до пошуку нових засобів і підходів вирішення нагальних питань.

3. Принцип обґрунтованості потребує раціональної постановки задач, виваженого підходу до їх опрацювання і науково-технічного обґрунтування організаційних рішень в управлінні і реалізації захисту безпеки.

4. Принцип гнучкості спирається на синхронну дію низки законів, які сприяють і пришвидшують систематизацію і інтеграцію економіко-правового простору, а оперативна робота уряду запобігає впливу загрозливих факторів для економічної безпеки.

5. Принцип своєчасності диктується необхідністю швидкого опрацювання заходів захисту, контролю, розробки системних рішень і належної їх імплементації.

Державне регулювання, поєднуючись з ринковими механізмами, повинно дотримуватися вимог економічних законів, серед яких найвідомішими і найочевиднішими є закон рівноваги попиту і пропозиції, закон вартості, закон грошового обігу та ін. Регулюючи товарне виробництво, всі вони певним чином встановлюють і підтримують рівновагу і пропорційність у ринковій економіці і таким чином зберігають безпеку ринкового функціонування.

Окрім економічних законів, на які спирається принцип досягнення економічної рівноваги в державі, існує ряд законів організації, основні з яких подано в табл. 1.

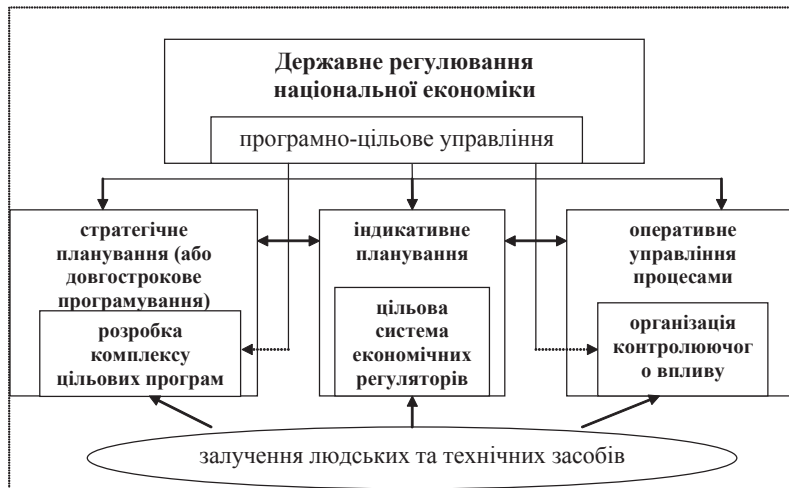
Механізму використання вищеописаних принципів і законів властиві не лише заходи для подолання антагоністичних форм розвитку суперечностей [4]; головною їх спрямованістю є як стабілізація економічної ситуації, так і адекватність цих принципів загрозам та зниженню рівня небезпеки.

Таким чином, економічна безпека в розрізі державного управління — це вироблення курсу на досягнення таких умов, які необхідні для підтримки довгострокового покращення у сфері праці і репродуктивності капіталу, а отже, зростаючого рівня життя громадян країни, включаючи підтримку справедливих та динамічних умов ведення бізнесу, які призводять до нововведень, внутрішнє та іноземне інвестування і стабільне економічне зростання. Це є поширеною метою, до якої прагнуть всі держави, і українська держава не є виключенням [7]. Для її досягнення треба постійно корегувати підходи до формування такого вкрай актуального стратегічного курсу.

Проблема розробки концептуальних засад системи економічної безпеки як елемента програми соціально-економічного розвитку найважливіших макроекономічних і фінансових процесів є складною і багатогранною. Її розробка відбувається, по-перше, за умови значної невизначеності, по-друге, не є досить методологічно і методично забезпеченою.

Саме тому сьогодні перед наукою постає проблема розробки нового курсу, важливим елементом якого є стратегія економічної безпеки. Це вимагає послідовної цільової практичної роботи, спрямованої на оздоровлення економіки і відтворення її зростання. Таким чином, створення концепції системи економічної безпеки передбачає не тільки ефективне функціонування самої фінансової системи, але й забезпечення безпечного функціонування всіх елементів економічного механізму країни.

Головними завданнями державної політики забезпечення економічної безпеки вважаються: розвиток внутрішнього ринку; досягнення стабільного економічного росту та розвитку соціальної сфери; освоєння зовнішніх ринків збуту, активний захист національних виробників і споживачів; здійснення активної політики енергозабезпечення і розвитку енергетичної сфери, зважена політика валютного регулювання і управління державним боргом; сприяння інноваційної діяльності, удосконалення системи захисту інтелектуальної власності; детінізація

Рис. 1. Методи гнучкого державного регулювання національної економіки

Джерело: розроблено автором.

соціально-економічних процесів; забезпечення національних інтересів на основі верховенства міжнародного права, повноправної участі в міжнародних економічних організаціях.

Економічна політика держави в галузі забезпечення економічної безпеки ґрунтується на варіантах прогнозів економічного та соціального розвитку країни та регіонів і повинна корегуватися залежно від розвитку подій за тим або іншим варіантом [2].

Найважливішим елементом механізму забезпечення економічної безпеки суспільства є діяльність держави щодо виявлення і попередження внутрішніх і зовнішніх загроз безпеці економіки, особливо в умовах нестійкого соціально-політичного становища [6]. Один з напрямів дотримання стратегічних інтересів безпеки полягає в створенні системи гнучкого регулювання ринкової економіки. Зрозуміло, само по собі регулювання не гарантує безпеки. Воно може виявитися не лише корисним, але й шкідливим, якщо намагатися відновити форми регулювання, що не виправдали себе. Перш за все, мова йде про регулювання не просто економіки, а її ринкової моделі. Важливо не лише не порушити механізми саморегуляції, але й створювати умови для найбільш ефективної роботи цих механізмів.

Для цього суб'єкти ринку повинні мати в своєму розпорядженні досить повну інформацію про розвиток економіки в цілому; задачі структурної політики, пріоритети державної підтримки; насиченість і дефіцити ринку; прогнозовані макроекономічні показники і т.п.

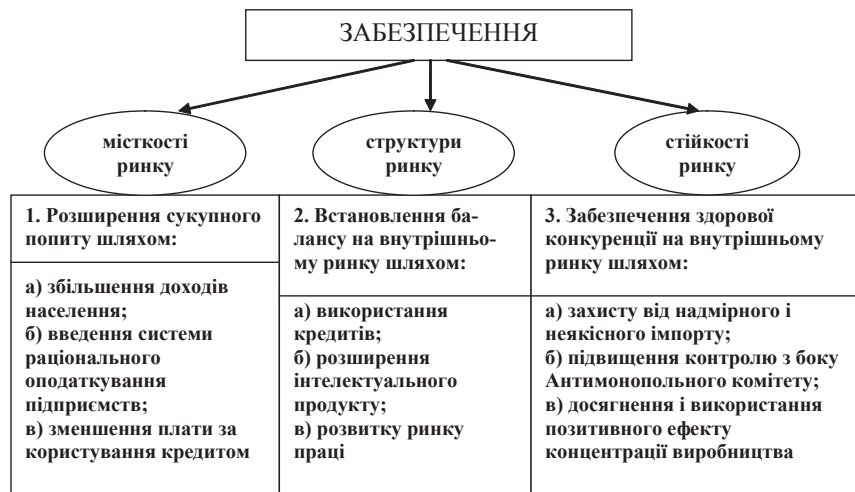
У найзагальнішому вигляді роль держави полягає в виявленні причинно-наслідкових та інших залежностей в ринковій економіці, в попередженні таких стихійних моментів розвитку, які загрожують національній безпеці, у визначенні сфер, здатних принести в перспективі найбільший прибуток.

У систему гнучкого державного регулювання доцільно включити наступні підсистеми:

— макроекономічне регулювання, що встановлює спільні правила і параметри господарювання для всіх типів організацій;

— індикативне планування, на основі якого здійснюється орієнтація інвестиційних процесів на обрані пріоритети структурної політики, а також інші типи налаштування механізму господарювання економічними методами для всіх типів організацій;

— жорсткіше планування діяльності державних підприємств, держзамовлень, а також розробка і здійснення методів управління державним майном [6].

Рис. 2. Заходи забезпечення функціонування внутрішнього ринку

Джерело: розроблено автором.

Рис. 3. Шляхи вирішення проблем ринкового та державного регулювання економічної безпеки

Джерело: розроблено автором.

Дисбаланс на внутрішньому ринку, періодичне виникнення валютних криз, загострення платіжної кризи проявляється останніми роками внаслідок неналежного підтримання економічної безпеки на державному рівні.

На рис. 1. розглянуто основні підсистеми державного стратегічного регулювання національної економіки.

Однією з найголовніших загроз внутрішньому ринку є засилля на ньому низькосортних імпорتنих товарів. Серед інших загроз експерти виділяють:

- відсутність належно функціонуючої платіжної системи;
- недостатній кредитний потенціал суб'єктів господарювання;
- недостатній обсяг грошової маси для обслуговування обороту сукупного продукту;
- перешкоджання розвитку конкурентоспроможних підприємств;

— збереження монополізації ринків і, як наслідок, — необґрунтоване завищення цін на окремі товари.

Результатом таких зрушень є не тільки загрозливий вплив на цінову та економічну безпеку, але й викривлене функціонування ринку, що гальмує економічне зростання на мікро- та макrorівні. Система захисту внутрішнього ринку з боку держави може знайти застосування в наступних заходах, поданих на рис. 2.

Проте сутність і стратегія економічної безпеки не вичерпуються проблемами внутрішнього ринку, відновленням економічного зростання на основі нової структурної політики, задоволенням споживчого та інвестиційного попиту, розвитком ринку цінних паперів, створенням конкурентної середовища, оптимізацією стосунків власності і менеджменту, створенням гнучкої системи державного регулювання ринкового типу.

Стратегія не стане дієвим інструментом політики, якщо не будуть конкретизовані задачі безпеки в окремих сферах економіки: у галузях матеріального вироб-

Таблиця 2. Зовнішньоекономічні задачі України в сфері безпеки

1)	стимулювання розгалуження системи зовнішньої торгівлі при одночасному дотриманні економічних інтересів країни і протекції її безпекових механізмів, підвищення загальної ефективності зовнішньоекономічної діяльності та зв'язків в інтеграційному аспекті української економіки в світове господарство	2)	активізація експортного виробництва, використовуючи переваги ресурсного потенціалу української держави та принципи теорії порівняльних переваг; акцентування уваги на провадженні політики імпортозаміщення та на контролі імпорتنих потоків
3)	підтримка розвитку вітчизняних експортерів при виході на світові ринки для зайняття ними сталих позицій в світовій торговельній системі	4)	збільшення в експорті питомої ваги наукоємної та високотехнологічної продукції
5)	підтримка розумного протекціонізму стосовно вітчизняних виробників, що не є монополістами або тільки займають свою нішу в ринкових умовах господарювання для сприяння розвитку внутрішнього ринку	6)	перехід всіх транспортно-комунікаційних систем (зокрема зовнішнього сполучення) в державну власність для розширення контролю над їх ефективною роботою виключно для потреб національної економіки
7)	проведення заходів щодо стабілізації курсу національної валюти (шляхом стабілізації руху капіталів, маси грошей в обігу та швидкості їх обертання та ін.);	8)	погашення зовнішніх боргових зобов'язань України та в середньостроковій перспективі – перегляд умов погашення зовнішнього боргу та його обслуговування
9)	підвищення рівня політико-правової захищеності національних українських інтересів та вищепереважених економічних пріоритетів по відношенню до іноземних держав, юридичних осіб та міжнародних організацій.		

Джерело: складено автором.

ництва; у науково-технічній, соціальній і зовнішньо-економічній сферах; у регіонах [6].

На рис. 3. представлено загальні проблеми економіки і визначено розподіл суб'єктів (ринкових та державних механізмів) для найоптимальнішого вирішення цих проблем.

Важливий чинник тверезої оцінки в підтриманні економічної безпеки — необхідність ретельного обліку розвитку виробництва і господарства в цілому з прогнозуванням розповсюдження й впровадження наукових, дослідних та інженерних розробок, що стосуються створення і реалізації нових технологій і ресурсозберігаючих матеріалів, особливо альтернативних джерел енергії.

Для молодшої української держави створення адекватної системи національної безпеки і входження повноправним суб'єктом в існуючі системи міжнародної безпеки було і є одним з найголовніших пріоритетів, що гарантують її виживання і розвиток. Створення і розвиток української держави збігалися в часі з драматичними змінами біполярного світу, що утворився після закінчення Другої світової війни і розвивався в часи Холодної війни, процесами формування принципово нових підходів і структур глобальної і євроатлантичної безпеки, процесів, які ще далекі від свого завершення [1]. Пріоритетним завданням України є органічне входження в європейську та світову спільноти, вихід у багатовимірний світ складних міжнародних відносин і нових структур безпеки глобального і регіонального рівня. В сучасних умовах зовнішньополітичний курс української держави визначається як багатовекторний, що в практичній площині часто розуміють спрощено, а орієнтація політичної думки лише на два вектори віддзеркалює стереотип біполярності світу, обтяжений уявленнями про його конфронтаційну побудову [1]. Відносини стратегічного партнерства передбачають високий ступінь взаємозацікавленості як у геоекономічному, так і в геостратегічному ракурсах. У напрямі налагодження відносин саме такого типу Україна працює, виходячи з власних інтересів і спираючись на набутий досвід взаємодії з різними країнами світу [1]. Нагального вирішення потребують проблеми України, пов'язані з міжнародною безпекою. Найхарактернішим вирішенням нагальних проблем є система задач, що подана в табл. 2.

ВИСНОВОК

Вкрай важливою є налагоджена система інвестування в державі. Основним напрямом тут має стати створення середовища, що сприяє поживленню інвестиційної активності, залученню на справедливих засадах приватних вітчизняних та іноземних інвестицій для модернізації всіх сфер економіки. Проте існує низка виробництв, які не підлягають інвестуванню з-за кордону (наприклад, стратегічно важливі для безпеки країни галузі економіки, оборонна промисловість). Гарантом безпеки в цьому випадку виступає держава, якій належить двоєдина функція щодо прийняття інвестиційних рішень. Від рівня державної участі в інвестуванні, необхідності ухвалення законів і актів залежить створення економічного підґрунтя. Інвестиційна діяльність має регламентуватися державою шляхом включення відповідних пунктів до Стратегії національної безпеки України, а домінуючим інструментом регулювання мають стати програми, проекти та стандарти, що покликані розвивати пріоритетні сфери економіки.

Необхідним є поповнення золотовалютних резервів, що упирається в стан платіжного балансу і його залежність від експорту, надмірно великі обсяги вивозу капіталу з країни, в т.ч. у вигляді витоку капіталу.

Література:

1. Буквич А.В. Економічна безпека країни: теоретичні підходи до аналізу / А.В. Буквич // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. — К.: КНУ, Міжнародні відносини, 2000. — Вип. 16. — С. 46—50.
2. Государственный внешний долг стран мира 2010. Главные факты. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rusfact.ru/news/eh/2011-03-01-1585>.
3. Економічні закони, теорії та їх класифікація [Електронний ресурс] / Мочерний С.В. — Економічна теорія. — Видавничий центр "Академія" / Електронна бібліотека Князева. — Київ, 2005. — Режим доступу: http://ebk.net.ua/Book/economics/mochernyj_et/part1/103.htm
4. Конституція України: за станом на 28 черв. 1996 р. / Відомості Верховної Ради України. — Офіц. вид. — К., 1996. — (Бібліотека офіційних видань).
5. Сутність та класифікація законів розвитку економічної системи [Електронний ресурс] / Беляєв О.О., Діба М.І. — Система економічних законів і категорій. — Бібліотека економіста, 2005-2010. — Режим доступу: <http://library.if.ua/book/79/5625.html>
6. Экономическая безопасность: производство — финансы — банки / [Павлов В.И., Белоусов Р.А., Грищенко Н.Н., Губин Б.В., Кожевников Р. А.]; под ред. В.К. Сенчагова. — М.: ЗАО "Финстатинформ", 1998. — 621 с. — (Российская академия наук / Ин-т экономики: центр фин.-банков. исследований; Российская академия естеств. наук: секция "Проблем макроэконом. и соц. рын. хозяйства").
7. Economic and Information Security [Електронний ресурс] / Herb Grey // Backgrounder № 6 — Economic Security. — Ottawa, Canadian Security Intelligence Service, 2004. — Режим доступу: <http://www.csis-scrcs.gc.ca/nwsrm/bckgrndrs/bckgrndr06-eng.asp>.

References:

1. Bukvych, A. V. (2000), "Ekonomichna bezpeka krainy: teoretychni pidkhody do analizu" vol. 16, pp. 46-50.
  2. (2010), "Hosudarstvennyj vneshnyj dolh stran myra", Hlavnye fakty. [Elektronnyj resurs], available at: <http://www.rusfact.ru/news/eh/2011-03-01-1585>.
  3. Mochernyj, S. V. (2005), "Ekonomichni zakony, teorii ta ikh klasyfikatsiia", Ekonomichna teoriia, available at: http://ebk.net.ua/Book/economics/mochernyj_et/part1/103.htm
  4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "Konstitutsiia Ukrainy".
  5. Bieliaiev, O. O. and Dyba, M. I. (2005—2010) "Sutnist' ta klasyfikatsiia zakoniv rozvytku ekonomichnoi systemy", Systema ekonomichnykh zakoniv i katehorij, available at: <http://library.if.ua/book/79/5625.html>.
  6. Pavlov, V. Y. Belousov, R. A. Hryshenko, N. N. Kozhevnykov, R. A. and Hubyn B. V. (1998), "Ekonomycheskaia bezopasnost'", Problem makroekonom. y sots. ryn. Khoziajstva.
  7. Herb Grey (2004), "Economic and Information Security", Economic Security, available at: <http://www.csis-scrcs.gc.ca/nwsrm/bckgrndrs/bckgrndr06-eng.asp>
- Стаття надійшла до редакції 28.10.2013 р.*